

Církevněslovanská kultura v Rumunsku

Akademie věd
České republiky

SLOVANSKÝ
SÚSTAV

věda

kolem
nás
prostory
společné
paměti

122

Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., je veřejnou výzkumnou institucí zřízenou Akademií věd České republiky. Byl založen z iniciativy T. G. Masaryka a svou činnost zahájil v roce 1928. Od roku 1953 je začleněn mezi akademická pracoviště. Činnost ústavu byla přerušena během druhé světové války a v letech 1964–1992. K obnovení pracoviště došlo v roce 1992, jako samostatný právní subjekt funguje od roku 1998. Slovanský ústav AV ČR se zabývá primárně výzkumem slovanských jazyků a literatur ze synchronního a diachronního hlediska. Přestože těžiště výzkumu představují filologické disciplíny, přesahuje odborné zaměření rovněž do historických věd. Z těchto oblastí lze zmínit především byzantologii a výzkum činnosti emigrace z Ruského impéria v meziválečném Československu. Součástí pracoviště je rovněž veřejně přístupná knihovna, čítající přes 80 000 oborově zaměřených publikací a časopisů slavistického a byzantologického zaměření.

Ústav vydává tři mezinárodně uznávané recenzované časopisy:

- *Byzantinoslavica. Revue internationale des études byzantines*
- *Germanoslavica. Zeitschrift für germano-slawische Studien*
- *Slavia, časopis pro slovanskou filologii.*

Církevněslovanská kultura v Rumunsku

Jedním z oblíbených současných výzkumných témat je fenomén mnohojazyčnosti v dnešním světě, jemuž stále víc dominuje jediný mezinárodní jazyk a všudypřítomná kultura s ním spojená. Jakkoli nám to může připadat jako záležitost posledních desetiletí, zdaleka se nejedná o situaci novou. Částečně podobná situace panovala (nejen) v Evropě během středověku a raného novověku. Dominantními jazyky té doby byly jazyky klasické, mezi něž na našem kontinentu můžeme počítat latinu, řečtinu a církevní slovanštinu. Církevní slovanština, která vychází ze staroslověnštiny vytvořené Konstantinem-Cyrilem pro velkomoravskou misii, byla kulturním psaným jazykem částečně střední, a zejména východní a jihovýchodní Evropy. Existovala v několika regionálních variantách, lišících se pravopisem. Podobně jako latina, kterou nepoužívaly jen národy mluvící jazyky vycházejícími z latiny (jako např. Francouzi, Španělé či Italové), i církevní slovanština nebyla výlučně slovanskou záležitostí. Jednu z neoriginálnějších podob slovanské psané kultury nám tak zachovalo románské obyvatelstvo jihovýchodní Evropy – Rumuni, kteří po dlouhá staletí užívali církevní slovanštinu jako jazyk liturgie a základ svého písemnictví.

V kontextu cyrilometodějské tradice, na niž rumunsko-slovanské písemnictví navazuje, se jedná o určitý paradox. Jedním z argumentů pro zavedení staroslověnštiny na Velké Moravě byla totiž snaha o všeobecnou srozumitelnost liturgického jazyka. Tento argument je však v případě rumunského prostředí těžko obhajitelný, a to i z důvodů odlišnosti způsobu jazykové výuky v latinské a církevněslovanské oblasti. Na rozdíl od latiny i řečtiny, při jejichž výuce se užívaly mluvnice a později i slovníky, způsob výuky církevní slovanštiny byl dlouho založen na memorování textů, četbě a odvozování písemného jazyka z jazyka mluveného. Výsledkem této pedagogické praxe byla neobyčejná mnohotvárnost originálních rumunsko-slovanských textů. Ta se projevovala častým výskytem citátů z všeobecně známých děl nebo stálým opakováním týchž slovních spojení. Řada textů fakticky představuje změť zdánlivě spolu nesouvisejících mluvnických tvarů či směs několika slovanských i neslovanských jazyků.

Nejstarší památky

Jak tedy Rumuni k církevní slovanštině, potažmo staroslověnštině vůbec přišli? Konkrétní detaily, doba, ale i místo přijetí slovanské písemné kultury zůstávají předmětem sporů. Souvislost s přijetím východního křesťanství (pravoslaví) slovanským prostřednictvím je však evidentní.

Jihovýchodní cíp dnešního Rumunska totiž patřil mezi nejstarší oblasti užívání staroslověnštiny. Jeden z nejstarších datovaných staroslověnských nápisů, zhotovený jednu generaci po smrti žáků Cyrila a Metoděje (roku 943), byl nalezen při kopání průplavu Dunaj – Černé moře. Nápis psaný cyrilicí je natolik zlomkovitý, že vyvolává často rozporuplné interpretace. Podobně fragmentární jsou i četné nápisy (cyrilicí, hlaholicí, ale i řecky a turkickými runami) nalezené v klášteře vytesaném do skály u obce Murfatlar, položené asi 20 km od pobřeží Černého moře. Asi 80 km od Bukurešti, ve vsi se slovanským názvem Bucov (Bukov), pak bylo nalezeno několik vytesaných cyrilských písmen na jednotlivých kusech zdiva, které byly

Chrám sv. Mikuláše v Brašově (foto V. Knoll)

součástí jakéhosi již nerekonstruovatelného nápisu. Obsahově nejzajímavější jsou však bezesporu dva talismany obsahující cyrilicí psaná zaklínadla. Jeden z nich měl od svého nositele odpuzovat nemoc označovanou slovem *nežit*. Podle popisovaných projevů mohl být příznakem jakékoli nepříjemné nemoci.

Období od 11. do začátku 14. století pro nás zůstává zahaleno tajemstvím. Je doloženo totiž jen málo informací o zdejší politické situaci a existenci jakékoli pravoslavné církevní infrastruktury. V uvedené oblasti navíc narůstal politický vliv Uherského království, na východě oblasti se usazovali kočovní Kumáni. Z této doby se na území Rumunska zachovala řada církevněslovanských rukopisů obsahujících zejména biblické a liturgické texty. Není ovšem jasné, jak a kdy se sem dostaly nebo zda byly napsány zde. Některé texty mají souvislost s prostředím ukrajinským, jiné obsahují prvky bulharsko-srbské církevněslovanské tradice. Nejpozoruhodnější památky byly nalezeny v oblasti jižního Sedmihradsko (neboli Transylvánie). Vedle několika starobylých rukopisů nalezených na dohled od turisty vyhledávaného „Drákulova hradu“ Bran je třeba zmínit nápisy a malby v nejstarších kostelích v župě Hunedoara, pocházející ze 14.–15. století a představující pozoruhodné propojení rumunské, slovanské (srbsko-bulharské) a maďarské kultury. Nedaleko *českého Banátu* byl nalezen další magický předmět obsahující modlitbu proti strachu a dlouhé zaklínadlo proti ďáblu. Amulet obsahuje také rumunsky znějící jméno osoby, kterou by měl magický předmět ochraňovat.

Slovanský nápis o stavbě osmi sloupů z roku 1642 v Brašově (foto V. Knoll)

V průběhu 14. století se konstituovaly dva státní útvary ovládané rumunskými vládci (s titulem *vojvoda*). Územní rozsah *Valašska* odpovídal v zásadě dnešnímu jižnímu Rumunsku mezi Dunajem a karpatským hřebenem, zatímco *Moldávie* zaujímal dnešní východní Rumunsko, Moldavskou republiku a přilehlé oblasti Ukrajiny. Tyto země se vymanily z uherské nadvlády a vytvořily si vlastní církevní organizaci, závislou na konstantinopolském patriarchátu. Kulturní a jazykový vývoj těchto dvou zemí, které se definitivně spojily až v roce 1859, se v mnoha bodech odlišoval. Valašsko zůstalo jazykově a kulturně rozkročeno mezi bulharským a srbským prostředím. Nejstarší texty z území Moldávie, jejímž původním politickým centrem byla nejsevernější oblast, později známá pod označením Bukovina (nyní rozdělená mezi Rumunsko a Ukrajinu), jsou ukrajinského charakteru. V církevní sféře zde však byla na počátku 15. století zavedena církevní slovanština bulharského typu a také většina textů, které byly přepisovány v místních kláštěrech, pocházela z rukopisů přinesených původně z Bulharska. Mezi nejlibivější z těchto knih patří *Evangelium cara Ivana Alexandra* (z roku 1356), obsahující přes 300 obrázků ilustrujících novozákonní text. V moldavských a valašských kláštěrech bylo zhotoveno hned několik kopií tohoto bulharského rukopisu. Vedle rumunských zemí byla původní řecká předloha přemalovávána také v Gruzii.

Období vzestupu rumunských států se překrývá s dobou podrobení balkánských Slovanů Osmanskou říší. Byly to pak právě Valašsko a zejména Moldávie, které se staly útočišti středověké jihoslovanské kultury psané církevní slovanštinou a do značné míry umožnily její úplnější zachování. Ačkoli byly Valašsko i Moldávie v průběhu 15. století také nuceny uznat tureckou nadvládu, zachovaly si po celou dobu své existence určitou, zejména kulturní autonomii. Díky tomu se staly významnými centry církevněslovanské kultury a zároveň mostem mezi jihoslovanským a východoslovanským prostředím. Kromě těchto dvou zemí žilo rumunské obyvatelstvo užívající církevní slovanštinu i v uherském Sedmihradsku (dnes severozápadní Rumunsko), které se po územním roztržštění Uherska Osmany stalo v 16. století autonomním knížectvím rovněž pod nadvládou Osmanské říše. Na rozdíl od Valašska a Moldávie zde však církevněslovanská kultura vzhledem k složitě etnické situaci nebyla dominantní. Kromě Rumunů zde žili Němci (takzvaní Sedmihradští Sasové), Maďaři, maďarskojazyční Sikulové a další menší etnické skupiny. Dominantní skupinou knížectví se stala maďarská šlechta.

Valašsko

Valašsko (ve slovanských dokumentech označované oficiálně jako *Ungrovlachia*) mělo své nejstarší politické centrum na jižním svahu Karpat v okolí měst Câmpulung (čti /Kympulung/, v dokumentech *Dlgopole*) a Argeș (čti /Ardžeš/, dnes *Curtea de Argeș*), která se nacházejí asi 160 km severozápadně od Bukurešti. Zde se dochovaly náhrobní nápisy nejstarších valašských knížat. Počátky místní církevněslovanské mnišské kultury jsou spojovány s působením srbského mnicha Nikodima Tismanského, který sem přesídlil na konci 14. století zřejmě v souvislosti s uherskou okupací severozápadního Bulharska (tzv. Vidinského carství). Jeho životopis, jehož (pravděpodobný) slovanský originál se nedochoval, jej popisuje jako mezinárodní autoritu, která byla přítomna při mnoha zásadních událostech své

doby. Krátké dílko mnicha Filoteje – sbírka veršů zpívaných při slavnostních bohoslužbách, sestavená kolem roku 1400 – se stalo nejpopulárnějším dílem valašsko-slovanské literatury. V pozdějších staletích se objevuje i v benátských a kyjevských církevněslovanských tiscích.

Nejzajímavějšími valašskými texty 15. století jsou dopisy, které adresovali valašští panovníci, bojaři (šlechtici) či další osobnosti nejčastěji představitelům města Brašov, nacházejícího se na opačné straně Karpat v uherském Sedmihradsku (asi 180 km severně od Bukurešti). Tyto dopisy ilustrují komplikovanou politickou situaci Valašska, utápějícího se v bojích mezi různými pretendenty trůnu, střídavě podporovanými jednou ze sousedních mocností (Uherskem či Osmanskou říší) či různými bojarskými frakcemi. Právě Brašov byl hlavním cílem politických emigrantů, možným spojencem či zprostředkovatelem vztahů s uherským králem, ale i cílem obchodních cest. Není divu, že řada dopisů je velmi emotivních, nechybějí urážky („kdybys měl rozum a mozek, tak bys nekazil papír a inkoust kvůli nějakému...“), výčitky („dobře víte, že jsem vás doteď chránil před Turky a riskuju tím krk“), silácké řeči („já ty Turky brzy vytrhám i s kořeny“), ironie („dobře víte, jak se přátelím s Moldavany“) a výhrůžky („je mi vás líto, ale myslím, že budete brzy litovat sami sebe“) na adresu politických emigrantů, brašovských měšťanů či jiných adresátů. Mezi odesílatele takových dopisů patřil i historický Drákula, vojvoda Vlad zvaný Napichovač (rumunsky *Vlad Ţepeş*, čti /Cepeš/, vládl v letech 1448, 1456–1462 a 1476), který se sám v jednom latinském dopise podepsal jako *Wladislaus Dragwlya*. V jednom ze svých slovanských dopisů z období své poslední vlády Vlad zoufale žádal brašovské o posláni dobrovolníků do svého vojska, s poznámkou „teď nemám dukáty, abych jim zaplatil žold“. S touto slavnou postavou souvisí i dopis jeho bratrance Dana brašovským z roku 1459, který shrnuje obvinění vůči Drákulovi a obsahuje tak zárodek pozdějších hrůzných příběhů, které o valašském vojvodovi kolovaly. Valašsko-slovanský dopis (mající i latinskou verzi) je pak předchůdcem německé verze přehledu Drákulových zvěrstev, která se objevila již roku 1463 a obsahuje takové zkazky jako donucování ke kanibalismu nebo napichování na kůl mladíků, kteří přijeli do Valašska na jazykový kurz (!). O 23 let později se pak objevila církevněslovanská sbírka příběhů *O vojvodovi Drákulovi*, která je však dnes převážně považována za dílo moskevského diplomata na uherském dvoře, ačkoli dílo obsahuje i typické valašsko-slovanské pojmy. Přes nechutnou krutost některých příběhů je však celkové vyznění Drákuly v tomto spisu spíše pozitivní: Vlad je zde líčen jako krutý, ale spravedlivý a statečný vládce.

Vedle dopisů valašská kancelář vydávala i dva další druhy dokumentů: běžné listiny nazývané řeckým jménem *orismo* (později *povelenie*, tedy „rozkaz“) a slavnostní „zlaté buly“ označované výrazem *chrisovul* rovněž řeckého původu. Většina obsahu listin byla sestavena z téměř neměnných formulací, které byly generacemi písařů postupně komoleny, leckdy až k faktické změně významu či obtížné srozumitelnosti. Významnou součástí listin byla takzvaná *sankce*, tedy výhrůžka tomu, kdo by porušil ustanovení listiny. Formulace, převzatá z bulharské kancelářské praxe byla staršími valašskými písaři dále rozvíjena od prostého „Kdokoli by k vám přišel z bojarů mého majestátu, aby vám něco sebral nebo vám zadával jinou práci, praštěte ho do hlavy.“ po vymyšlení nejrůznějších muk a vršení jmen kacírů, na jejichž úroveň bude rušitel panovnické vůle postaven při posledním soudu. Tyto sankce

Drákula – pouliční graffiti z Bukurešti
(foto V. Knoll)

pak byly písaři zapisovány i do rukopisů, a to jak valašských, tak moldavských, aby polekaly případné zloděje knih. Textovou zvláštností „zlatých bul“ byla rétorická předmluva (odborně *arenga*), která sestávala ze sledu komentovaných biblických citátů. Areng bylo nejspíš celkem deset typů, jednotlivé jejich části však bylo možné libovolně kombinovat.

Pozornost zasluhují také další drobné valašské texty, které byly připsány do rukopisů jejich písaři nebo se objevují na nápisích. Mezi ně patří dramatický popis povodně z roku 1572 a několik vylíčení cest po tehdejší Balkánu, jejichž impulsem mohla být politická emigrace. Pobaví příběh o mouše (také z roku 1572), která rozmazala nedodělaný ornament a před jistou smrtí rukou rozzlobeného písaře ji zachránila skutečnost, že promluvila lidským hlasem a vyčetla písaři jeho záměr zabít živého tvora. Z prepisovaných rukopisů zaujme překlad sborníku církevního práva *Syntagma* byzantského právníka Matthaia Blastara (14. století), který obsahuje také latinsko-církevněslovanský (původně řecko-latinský) slovník právnických termínů. Neobyčejně zajímavý a čtenářsky vděčný je *Věštící žaltář*, v němž bylo možné si nechat předpovědět úspěch či neúspěch libovolného záměru náhodným

vybráním libovolného žalmu. U něj pak uživatel žaltáře našel ortel: od uklidňujícího „nestarej se, bude to v pořádku“, přes „snaž se a zvládneš to“ po nepříjemné „stane se něco špatného“. Výrazně negativní předpovědi byly naštěstí v menšině.

Nejvýznamnějším originálním textem valašského a vlastně celého rumunsko-slovanského písemnictví je bezesporu *Poučení vojvody Neagoie Basaraba svému synovi Teodosijovi*, jehož autorem byl vojvoda vládnoucí v letech 1512–1521. Původní slovanský originál se dochoval v jediném rukopise asi z jedné třetiny a čerpal z velkého množství slovansky dostupných textů. Jedná se o tzv. knížecí zrcadlo, tedy soubor rad, jak dobře vládnout. Zajímavostí je, že toto dílo vznikalo v téže době jako Machiavelliho *Vladař* (do Neagoovy smrti v roce 1521). Značnou část díla zabírají výpisky z mravoučných textů. Nejcennější jsou pak pasáže, z nichž hovoří Neagoova vlastní zkušenost. Některé rady se tak podivuhodně blíží principům moderního managementu. Neagoie se hodně věnuje vedení lidí a jeho hlavní zásadu by bylo možné označit za „laskavou autoritu“. Autor dbá i o duševní pohodu podřízených, zároveň ale několikrát zdůrazňuje nebezpečí ztráty autority a důvěry ve vládce. Podrobně se tudíž věnuje i alkoholismu („Protož kdo bude přespříliš milovat v tomto životě pít, nelze ho nazvat následovníkem božím, ale dobyt看kem.“). Na rozdíl od zmíněného Machiavelliho si je Neagoie vědom lidských limitů a domnívá se, že není pro vládce žádná ostuda znovu otevřít soudní případ (pokud si uvědomí, že rozhodl nespravedlivě) nebo prohrát v boji se silnějším protivníkem. Upozorňuje, že při jednání s vyslanci či podřízenými je třeba postupovat věcně a férově bez zbytečných emocí a snažit se rozhodovat bez stresu. Současně zní také jeho kritika představitelů různých vrstev tehdejší společnosti, kteří se stále vymlouvají, že jsou velmi pracovně vytíženi (zejména administrativou), a ve skutečnosti naprosto nestíhají věnovat se svému vlastnímu povolání.

Matej Basarab, Neagoie Basarab a Konstantin Brâncoveanu z vojvodského chrámu v Târgoviște (foto V. Knoll)

Vedle zmíněného knížecího zrcadla je vojvoda Neagoe Basarab podepsán i pod četnými dopisy a dvěma rozsáhlými nápisy v Argešském klášteře. Byla to právě tato osobnost, která v roce 1512 nařídila vydání prvního církevněslovanského tištěného evangelia vůbec. Knihtisk byl zahájen nejspíše v klášteře Deal (což znamená „kopec“) u tehdejšího valašského hlavního města Târgoviște (čti /Tyrgoviște/, asi 80 km severozápadně od Bukurešti) již roku 1508 a učinil z Valaška jedno z prvních center tištění knih v cyrilici vůbec. Po polovině 16. století se pak církevněslovanský knihtisk rozšířil i do měst v jižním Sedmihradsku. Zde vytištěné slovanské knihy pak podle všeho rovněž vycházely z valašských předloh.

Moldávie

Vývoj moldavsko-slovanské písemné kultury byl poněkud odlišný. Moldávie až do roku 1642 nepoužívala knihtisk, produkce rukopisů a bohatství prepisovaných textů však byly významnější než ve Valašsku a ovlivňovaly i kulturu okolních zemí. Moldavské nápisy, přípisky v rukopisech, administrativní texty i samotná úprava rukopisů zde byly standardizovanější než ve Valašsku. Zachovalo se zde ale větší množství delších originálních textů, a to zejména historiografických, které až na pár krátkých nápisů či přípisků ve slovanské literatuře Valaška zcela chybějí.

Klášter Putna v historické Moldávii původně z 15. století (foto V. Čermák)

Církevněslovanská literatura v Moldávii začíná na počátku 15. století hned několika texty, které souvisí s ustanovením místní církevní hierarchie. Nejvýznamnějším z nich je *Umučení sv. Jana Nového*, které bylo podle řady názorů napsáno církevněslovanským spisovatelem Grigorijem Camblakem (asi 1364 až asi 1420) bulharského původu, který postupně působil v různých pravoslavných zemích a mimo jiné se zúčastnil i Kostnického koncilu (1414–1418). *Umučení sv. Jana Nového* představuje příběh řeckého obchodníka ze 14. století, který na italské lodi plující po Černém moři vyprávěl posádce a spolecestujícím o přednostech pravoslavné víry. Rozezlený kapitán se mu pak pomstil tím, že v tatarském přístavu (dnešní Bilhorod Dnistrovs'kyj u ústí řeky Dněstr na Ukrajině) namluvil místnímu správci, že Jan chce přestoupit na jeho víru. Po vysvětlení tohoto nedorozumění byl Jan Tatary brutálně umučen. Po obsazení Bilhorodu Moldávií byly ostatky světce odneseny do tehdejší moldavské metropole Suceavy (čti /Sučavy/, v dnešním severovýchodním Rumunsku, asi 60 km od hranic s Ukrajinou).

Mezi nejvýznamnější postavy moldavské knižní kultury patřil mnich Gavriil (zemřel po roce 1451) z kláštera Neamț (čti /Neamc/, u města, kde byla *německá* komunita, asi 70 km jižně od Suceavy), jehož dlouhá činnost zabírající první polovinu 14. století ustanovila textový a estetický kánon, který se stal modelem dalších rukopisů nejen v Moldávii, ale i na území dnešní Ukrajiny. Vedle liturgických, biblických a moralistických textů v nich významnou roli hrály polemické spisy vysvětlující *kacířskost* římsko-katolické církve (v pozdějších staletích i jiných nepravoslavných církví). Z životů svatých zaujmou texty, které byly sepsány v bulharském prostředí, ale jejichž nejstarší datované rukopisy známe právě ze středověké Moldávie. Patří mezi ně *Krátký život Konstantina-Cyrila* (známý také pod názvem *Cyrilovo zesnutí*), který zmiňuje vytvoření slovanského písma pro slovanské obyvatele dnešní Severní Makedonie před velkomoravskou misí. Jiným takovým textem je *Život sv. Varvara (Barbara)*, příběh pirátského kapitána, který se stal poustevnickou celebritou.

Druhým nejslavnějším představitelem moldavské knižní kultury je metropolita Anastasij Krimkovič (rumunsky *Anastasio Crimca*, zemřel r. 1629), jehož kaligrafická a ilustrátorská škola působila v první třetině 17. století a výsledky jehož práce jsou dodnes ozdobou předních evropských rukopisných sbírek. Krimkovič je také autorem zlomkovitě dochované církevněslovanské básně. Jeho posledním dílem (dokončeným jeho žákem) byl opis slovanského překladu rozsáhlé byzantské kroniky Symeona Metafrasta. Ačkoli se jedná nejspíše o překlad ze 14. století, v jiném opise se tento text nedochoval. Anastasijovým současníkem byl Efrem, biskup z Huși (čti přibližně /Chuš/) a Rádaui (čti přibližně /Redeuc/), jehož stručný životopis, popisující také jeho pohřeb (roku 1626), je jedním z posledních originálních slovanských textů z moldavského klášterního prostředí.

Centry moldavské kultury byly kláštery v hornaté oblasti v dnešním severozápadním cípu Rumunska, z nichž některé jsou dnes součástí světového dědictví UNESCO. O životě jejich obyvatel se dovídáme z již zmíněných poznámek v rukopisech, které však reflektují spíše historické události, a zejména z mnišské korespondence. Ta vypovídá jak o kuriózních událostech, jako jsou zapomenuté boty nebo špatně zorganizovaný pohřeb, tak i o zajímavějších záležitostech, jako jsou žádosti o povýšení v rámci mnišské hierarchie. Jeden takový dopis obsahuje stručné doporučení kandidáta („je sečtělý v knihách církevních otců, umí výborně řecky, vede skromný

Žebřík ctnosti na fresce kláštera Sucevița v historické Moldávii z konce 16. století (foto V. Čermák)

Adam a Eva, život sv. Pachomia a tzv. Jišajův strom (znázornění Ježíšova rodokmenu) na freskách v klášteře Sucevița v historické Moldávii; fresky obsahují slovanské nápisy (foto V. Čermák)

a spravedlivý život, kvalitně a hodně přepisuje“) s přiloženou *bibliografií* opsaných knih.

Mezi knihami opisovanými moldavskými písaři nalezneme také spisy, které bychom mohli označit jako romány či napínavé povídky. Celoevropskými bestsellery té doby byly *Alexandreida*, středověké zpracování života Alexandra Velikého, a *Barlaam a Josafat*, křesťanské zpracování Buddhova života. Vedle nich se objevují i menší texty, které v sobě spojují motivy různého původu, jako např. *Příběh o starém Alexandrovi*, jakési spojení trojské války, křížáckých tažení a Alexandreidy připomínající ovšem také čínský film *Tygr a drak*, „humoristický“ *Život Ezopův*, v němž se nečekaně objeví postava z novořeckého hrdinského eposu Digenis Akritas, *Příběh o císaři Fókovi* (mezi badateli známější pod názvem *Křčmárka Theofanó*), jehož děj připomíná pohádku o Popelce, z níž se ovšem stala masová vražedkyně, a *Příběh o démonovi Farmakiovi*, který začíná jako pohádka o čertovském úpisu a končí mysteriózní, takřka „hollywoodskou“ scénou vymítání ďábla. Podobné a velmi čtivé texty si lze přečíst také ve sbírkách mnišských příběhů, tzv. patericích.

Nejvýznamnější skupinou originálních textů moldavsko-slovanské literatury je ovšem místní historiografie. Popud k jejímu vzniku dal nejdéle vládnoucí moldavský panovník – Štěpán Veliký (rumunsky Ștefan cel Mare, čti /Štefan čel Mare/, 1457–1504), který založil *vojvodské letopisy*, které se dochovaly v několika slovan-ských verzích, ale také ve verzi německé (v Moldávii žila významná německá komu-nita) a polské (Polsko bylo severním sousedem Moldávie). Časovým těžištěm všech verzí je doba vlády Štěpána Velikého. Jejich motivy se pak dostaly i do letopisů vycházejících ze srbské tradice a do spisu, který se tradoval jako příloha k moskevským letopisům. Uvedený text je zajímavý tím, že obsahuje nejstarší podrobné vyličení svěbytné verze legendy o vzniku Moldávie a Rumunů vůbec. Nejdlejší slovan-ský text letopisů, často nazývaný podle první věty *Letopis, odkud počala z Boží vůle Moldavská země*, zřetelně odkazuje na východoslovanské vzory. Pro tento le-topis je typický stručný styl a časté opakování týchž formulací („a byl velký boj“, „a byla velká hostina“, „poplenili a popálili“). Moldavský „vyjvoda Štefan“ je rovněž hrdinou písně, již zapsal roku 1571 Jan Blahoslav (1523–1571) ve své *Grammatice české* jako příklad „slovenské řeči“ (píseň má ovšem ukrajinský základ).

Rozsáhlejšími moldavsko-slovanskými texty jsou tři kroniky inspirované by-zantskou tradicí (zejména kronikou Konstantina Manassa ze 12. století), jejichž autory byli biskup Makarij Romanský (zemřel r. 1558) a jeho pokračovatelé Eftimij a Azarij, o nichž se jinak prakticky nic neví. Tyto kroniky představují podrobný popis sedmdesáti let moldavských dějin do roku 1574, seřazený podle doby vlády jednotlivých panovníků. Napsání kronik bylo zadáno tehdy vládnoucími panovníky, přičemž jedním z cílů bylo vysvětlit současníkům i potomkům poněkud kontroverzní okolnosti jejich nástupu na trůn. To je vidět na popisu vlády Štěpána Rareše (1551–1552), jehož vláda je popsána ve všech třech dílech. U Makarije je jeho vláda oslavována, neboť se jednalo o zadavatele práce. Eftimij jej líčí jako všemi nenávi-děného darebáka, jehož zabití propolskými bojary bylo pro všechny osvobozením – zadavatelem práce byl právě kandidát těchto povstalců. V Azarijově kronice, která byla dokončena o dvacet let později za proosmanského režimu, je Štěpán Rareš vyličen jako mučedník odporně zavražděný zrádci.

Čtveroevangelium Anastasije Krimkoviče (Národní knihovna ve Varšavě 12690 IV z období 1614–1617; folio 9r a folio 143r; zdroj: www.polona.pl)

Poslední soud (stejně jako výše) na fresce z 16. století kláštera Voronež v historické Moldávii (foto V. Čermák)

Přes shodnou inspiraci se kroniky viditelně stylisticky liší. Věcný popis moldavských a světových událostí v první části Makarijevy kroniky je následován květnatým popisem dramatického putování vojvody Petra Rareše při dočasné ztrátě sultánovy důvěry (1538–1541) – stručnou verzi tohoto příběhu nalézáme i v rukopisných přispiscích a v Rarešových listinách. Makarij po vzoru byzantských kronikářů používá starověké názvy soudobých reálií. Jeho označování Osmanů názvem Peršané naráží na určité problémy při popisu osmansko-perské války. Eftimijův styl je střídmejší, zároveň výklad zpřehledňuje nahrazováním některých historizujících pojmů reálně používanými termíny. Azarij zintenzivňuje květnatost svého výkladu použitím četných přirovnání a přímých řečí, přičemž ale občas své jazykové schopnosti přeceňuje.

Od církevněslovanské literatury se viditelně odlišuje administrativní jazyk a jazyk světské korespondence. Jak jsme již uvedli, administrativa byla původně vedena jazykem vycházejícím z ukrajinštiny, velmi záhy však byla většina ukrajinismů z administrativy odstraněna a v ustálených formulacích nahrazena církevní slovanštinou. Mimo tyto formulace však opět prosvítala ukrajinština. Listina z roku 1456 obsahuje zápis soudního jednání, které je oproti zvyklostem podáno jako dialog žalujícího a obviněného. Jazyk jejich konverzace lze označit za jakousi balkanizovanou ukrajinštinu. Jazyk korespondence (opět zejména se sedmihradskými městy) představuje mix ukrajinštiny s církevní slovanštinou s narůstajícími rysy valašského původu (srbsko-bulharskými). Zcela jinak se komunikovalo s Polskem. Nejprve se používal jazyk, který se nezřídka označuje jako rutěnština (raně novověký písemný a administrativní jazyk Ukrajinců a Bělorusů s rostoucím polským vlivem). Od dvacátých let 16. století se pak v komunikaci s polským králem, jeho představiteli a kozáky používala polština, zatímco korespondence s pravoslavným bratrstvem v Lvově byla vedena rutěnštinou. Za povšimnutí stojí, že moldavské administrativní památky, zejména ty určené pro komunikaci s Polskem, obsahují řadu pojmů českého původu nebo celých obrátů odpovídajících tehdejšímu českému kancelářskému jazyku. Čeština v té době totiž plnila roli diplomatického jazyka střední Evropy a vykazovala silný vliv zejména na polské prostředí, odkud se české výpůjčky šířily do dalších oblastí včetně Moldávie. Dodejme, že v samotné Moldávii je ze třicátých let 15. století (v rámci původně římsko-katolické komunity) doloženo šíření husitského hnutí.

Sedmihradsko a vzestup rumunštiny

Slovanskou kulturu sedmihradských Rumunů je obtížné vnímat samostatně – jednotlivé oblasti Sedmihradska či přilehlých oblastí byly pod vlivem Valaška či Moldávie. V okrajových oblastech, Maramureši (částečně odpovídá východní Zakarpatské Ukrajině) a Banátu (nyní rozdělený mezi Srbsko a Rumunsko) byla místní církevněslovanská kultura sdílena místními rumunsky i slovansky mluvícími komunitami (Rusíni/Ukrajinci, respektive Srbové). Na rozdíl od obou rumunských států v Sedmihradsku téměř postrádáme rukopisy, které by obsahovaly přípisky s uvedením místa sepsání a jména písaře. Jeden z nemnohých *autorizovaných* rukopisů, *Čtveroevangelium z Bârgău* (čte se přibližně Byrgeu) z roku 1511, byl shodou náhod sepsán v těsné blízkosti místa (Borgoský průmysk, rumunsky Pasul

Bârgău), kam irský spisovatel Bram Stoker (1847–1912) umístil začátek proslaveného románu *Drákula* (1897). Sedmihradsko bylo především hlavním centrem rané rumunskojazyčné produkce, která se odtud šířila pomocí rukopisů a tisků do okolních zemí. Tento proces byl uspišen reformačním prostředím Sedmihradska, jehož kalvínská vládnoucí vrstva se snažila od 2. poloviny 16. století dostat místní pravoslavnou komunitu pod svou kontrolu a přesvědčit ji o nahrazení církevní slovanštiny rumunštinou. Významným centrem církevněslovanské a posléze rumunské kultury byl kostel sv. Mikuláše v Brašově. Jeho kněží byli vášnivými sběrateli starobylých slovanských rukopisů, které jsou dodnes vystaveny v místním muzeu.

Jedním z nejpozoruhodnějších produktů slovansko-rumunské kultury je dvojjazyčný rukopis díla označovaného jako *Květ ctností*, původně italské sbírky příběhů a životních moudr vztahujících se k 18 ctnostem a 17 neřestem. Jak slovanský, tak rumunský text jsou přitom dílem rumunského překladatele. Samotný rukopis vznikl na přelomu 16. a 17. století v tehdejší Moldávii. Srozmíitelnější slovanskou verzi najdeme v Národním muzeu v Praze, kde se nachází opis církevněslovanského překladu památky zhotoveného ukrajinským mluvčím z rumunštiny v téže době. Ačkoli nejstarší datovaný souvislý rumunský text se objevil ve Valašsku za vlády již zmíněného Neagoe Basaraba, skutečný nástup psaní v rumunštině nastal až ve druhé polovině 16. století, kdy se objevily rumunské verze některých základních biblických textů a rumunština nahradila *slovanštinu* v soukromé korespondenci a písemnostech. Jedněmi z prvních administrativních textů v rumunštině pak byly podklady k diplomatickým jednáním valašských diplomatů na dvoře Rudolfa II. v Praze. Do první třetiny 17. století však církevní slovanština a administrativní *slovanštiny* v oficiálních písemnostech a knihách nadále zůstávaly dominantní.

Pozdní období církevněslovanské kultury

K určitému přelomu došlo ve druhé třetině 17. století. Oba rumunské státy tehdy prožívaly za vlády Vasila Lupu Moldavského (1634–1653) a Mateje Basaraba Valašského (1632–1654) období nebývale dlouhé stability. V této době zintenzivnilo používání rumunštiny v administrativě i v knihách, přičemž církevní slovanština si do začátku 18. století uhájila pouze roli liturgického jazyka. Zároveň vzrostlo množství dvojjazyčných rukopisů. Liturgické texty sice byly od roku 1650 vydávány stále církevněslovansky, ovšem s rumunskou titulní stránkou, úvodem a podrobnými vysvětlivkami. Přes tento všeobecný ústup slovansky psané kultury se i v tomto období objevila pozoruhodná slovanská díla rumunské provenience.

Nový kulturní impuls dorazil z tehdy polského Kyjeva, jehož metropolitou se stal roku 1633 moldavský bojar Petr Mohyla (rumunsky *Petru Movilă*, 1597–1647). Ačkoli byla jeho činnost primárně spjata s Ukrajinou, Mohyla udržoval intenzivní styky s rumunskými státy, podílel se na rozšíření knihtisku ve Valašsku i v Moldávii a na založení vyšší školy v tehdejší moldavské metropoli Jasy (rumunsky Iași, čti přibližně /Jaš/, ve východním Rumunsku asi 15 km od hranic s dnešní Moldavskou republikou). Mohylovým asi nejčtivějším dílem je sbírka fantastických příběhů ze života pravoslavné církve, kde nacházíme i řadu vyprávění z rumunského prostředí, například příběh o duchovi kontrolujícím plnění liturgických

povinností v klášteře Dragomirna, který Mohylovi vyprávěl výše zmíněný Anastasij Krimkovič.

Kyjevský vliv se výrazněji projevil ve Valašsku, které převzalo kyjevskou variantu církevní slovanštiny včetně moderních metod jazykové výuky, adaptovaných ukrajinskými intelektuály na základě zkušeností jezuitského vzdělávání. Ve Valašsku se tak začaly objevovat dvojjazyčné slovníky a církevněslovanské mluvnice s paralelním rumunským výkladem. Nejvýznamnější postavou tohoto hnutí byl Udriște Năsturel (čti přibližně /Udriște Nesturel/, přízvisko znamená ‚knoflíček‘, dnes i ‚potočnice lékařská‘), švagr vojvody Mateje Basaraba. Udriște (†1658) se podílel na tisku řady knih, opatřil je dlouhými úvody a po vzoru ukrajinských tisků i úvodními básněmi. Na počest svého švagra také sepsal dlouhý rýmovaný chvalozpěv, sebevědomě nazvaný *Epos*, v němž mimo jiné vychvaluje roli knihtisku při šíření vzdělanosti. Jeho hlavním církevněslovanským dílem je však překlad latinského bestselleru *De Imitatione Christi (Následování Krista)* německo-nizozemského augustiniána Tomáše Kempenského (15. století), který Udriște vydal tiskem v roce 1647 a jehož opisy se posléze šířily v ruských klášterních komunitách.

Z moldavské církevněslovanské produkce této doby vyniká korespondence mezi moldavským a moskevským dvorem. Moldavské dopisy podrobně referují o osmanských bojích s Persií, zprostředkovávají kulturní, obchodní a diplomatické styky. Autor dopisů prokazoval vysokou úroveň znalosti církevní slovanštiny a širokou slovní zásobu, ale nízký zájem o dodržování mluvnických pravidel. Moskevští úředníci tedy tyto dopisy často přeformulovali a jejich svěbytný jazyk označovali jako „běloruštinu“. Moldavský metropolita Dosoftej (1624–1694) se v sedmdesátých a osmdesátých letech 17. století pokusil v Moldávii zavést jako liturgický jazyk rumunštinu, zároveň ale ve svém dvojjazyčném *Zaltári* z roku 1680 představil revidovanou církevní slovanštinu, lépe vystihující tradiční moldavskou výslovnost. Roku 1686 však musel Dosoftej z politických důvodů emigrovat do tehdy polské části dnešní Ukrajiny. Zde se věnoval mimo jiné překládání řeckých spisů do církevní slovanštiny. Výsledky své práce se pak neúspěšně snažil nechat vytisknout v Kyjevě a v Moskvě.

Vedle Dosofteje se v téže době objevilo více dvojjazyčných spisovatelů, kteří částečně působili i mimo rumunský jazykový prostor. Nicolae Milescu (1636–1708), překladatel Starého zákona do rumunštiny, je také známý jako Nikolaj Spafarij, ruský diplomat a překladatel, autor řady církevněslovanských příruček z oblasti filozofie a historie, který se nejvíce proslavil svými ruskými cestopisnými díly, popisujícími jeho diplomatickou misi do Pekingu. Sedmihradský Srb Ďorđe Branković (rumunsky *Gheorghe Brancovici*, 1645–1711), který jako diplomat ve valašských službách rumunsky sepsal dějiny Balkánu, dokončil na sklonku svého života v Chebu nerosrovnatelně rozsáhlejší církevněslovanskou verzi tohoto díla, v níž věnuje pozornost i českým dějinám. Moldavský vojvoda Dimitrie Cantemir (1673–1723), autor prvního rumunsky psaného románu a zároveň mezinárodně uznávaný odborník na osmanskou problematiku, prožil závěr života v ruské emigraci, kde však své knihy sepisoval latinsky. V díle *Popis Moldávie (Descriptio Moldaviae)* podrobuje zdrcující kritice končící slovanské období dějin rumunské kultury, které považuje za odklon Rumunů od skutečné vzdělanosti, již mohla podle jeho názoru zprostředkovat pouze znalost řečtiny a latiny.

Ve Valašsku proces nahrazování církevní slovanštiny rumunštinou v roli liturgického jazyka probíhal ve 2. a 3. desetiletí 18. století, v Moldávii byly po Dosoftejevě odchodu opět vydávány církevněslovanské liturgické texty. Rumunské liturgické texty zde byly opět tištěny od čtyřicátých let 18. století. Nahrazení církevní slovanštiny a dalších slovanských jazyků rumunštinou ve všech oblastech však neznamenalo úplný konec její výuky. Po ukončení používání slovanských jazyků v administrativní praxi musely valašské a moldavské instituce zajistit úřední překlady dokladů o majetkových poměrech vydaných v předchozích staletích do rumunštiny. K tomu byla vychovávána skupina úředníků, která pracovala až do začátku 19. století. V Moldávii byla situace ještě složitější: severní část země hovořila ukrajinsky a tradiční církevněslovanská vzdělanost byla po celé 18. století pěstována v hlavních klášterních centrech na severozápadě země. Navíc byly Moldávie a Valašsko během 18. století a začátkem 19. století v rámci rusko-tureckých válek několikrát obsazeny ruskými vojsky a během těchto období bylo vydáno několik církevněslovanských knih, ale i učebnic ruštiny. Západní (neboli Malé) Valašsko (rumunsky Oltenia), v letech 1718–1739 pod habsburskou správou, bylo přičleněno k srbské církvi a stalo se centrem církevněslovanského knihtisku pro její potřeby.

Během 18. století se ovšem nejprve Valašsko a pak zejména Moldávie opět staly mezinárodním centrem církevněslovanské vzdělanosti. Jejimi nositeli však již nebyli samotní Rumuni, ale zejména ukrajinští mniši, kteří do rumunských zemí prchali z Ruska a Polska, kde bylo pravoslavné mníšství omezováno. Komunity mnichů opisujících církevněslovanské rukopisy vznikaly od třicátých let 18. století nejprve

Dosoftejev dvojazyčný Žaltář z roku 1680 (zdroj: www.manuscriptorium.com)

v severovýchodním Valašsku, v roce 1763 se do severní Moldávie přesunula početná mnišská komunita Paisije Velyčkovského (1722–1794). Paisij se v Moldávii věnoval opravě církevněslovanských překladů církevních otců z řečtiny i novým překladům starších i současných řeckých autorů. Jedním z výsledků této práce byla církevněslovanská verze tehdy publikovaného (1782) řeckého výboru z děl církevních spisovatelů zvaného *Filokalia*. Paisijův překlad vyšel roku 1793 v Petrohradě pod názvem *Dobrotoljubije* (Láska k dobru) a stal se oblíbenou příručkou duchovního rozvoje pravoslavných křesťanů. Paisij zanechal řadu spisů, které detailně popisují jeho metodiku a problémy při kritické práci se starými texty, které se v hrubých rysech shodují se zkušenostmi současných badatelů. Paisij navíc uměl psát velmi čtivě, což se naplno projevilo v jeho (nedokončeném) církevněslovanském vlastním životopise, v němž zachytil také trapnost některých situací ve svém životě nebo referoval i o odvrácené tváři pobytu v klášteře. První kompletní vyličení Paisijova života sepsal v letech 1812–1814 Paisijův dlouholetý žák Mitrofan, který ovšem dodal vyprávění určitý hagiografický punc. Zbytky Paisijovy komunity vydržely v Moldávii až do konce padesátých let 19. století. Roku 1863 pak byla rumunština prohlášena za jediný liturgický jazyk ve sjednoceném Valašsku a Moldávii. Moldávie konce 18. a začátku 19. století tak byla posledním písařským centrem, které aktivně používalo pro neliturgické účely jazyk vycházející ze staroslověnštiny přinesené o devět set let dříve Konstantinem-Cyrilem a Metodějem na Velkou Moravu.

Církevněslovanské dědictví v Rumunsku a Moldavské republice

V současné rumunštině najdeme dosud řadu slovanských slov. Většina z těch běžně používaných ovšem odkazuje na asimilaci slovanského obyvatelstva v nejstarším období dějin rumunského jazyka, jako např. většina slov z věty: *O nevastă veselă și bogată dăruiește o lopată prietenului său prost* – „Veselá a bohatá nevěsta daruje lopatu svému hloupému příteli.“ Slova z církevní slovanštiny nebo jiných slovanských jazyků používaných v pozdním středověku a raném novověku jsou považována za archaismy a přezívají v historické literatuře nebo v náboženském stylu (např. *Duhul Sfânt*, čti /duchul sfynt/, „Duch svatý“, *slava mucenicului*, čti /slava mučenykului/, „mučedníkova sláva; sláva mučedníkovi“ nebo smíšené *Doamne miluiește*, čti /doamne milujește/, „Pane, smiluj se“ odpovídající původně řeckému *Kyrie eleison* a církevněslovanskému *Gospodi pomiluj*). Nejviditelněji se církevněslovanské dědictví odráželo v psané rumunštině, která od počátku své psané historie používala cyrilici odpovídající až na drobné rozdíly církevněslovanské cyrilici a vycházející z rumunské výslovnosti církevní slovanštiny. Toto archaické písmo se nejdéle udrželo v náboženské literatuře východní Moldávie (na území dnešní Moldavské republiky), a to až do 1. světové války. Latinka se objevila u protestantských Rumunů v Sedmihradsku již na sklonku 16. století, odtud se pak od konce 18. století šířila do ostatních oblastí. Ve Valašsku a západní Moldávii byla cyrilice po několika desetiletích existence pozoruhodného smíšeného latinsko-cyrilského písma v šedesátých letech 19. století definitivně nahrazena latinkou. Ve východní Moldávii (1812–1918 v rámci Ruské říše, tzv. Besarábie) se mimo náboženství ve druhé polovině 19. století začalo používat tzv. občanské písmo (ruská azbuka), jehož pravopis na počátku

20. století již vycházel z ruštiny. Latinka se zde systematicky používala pouze mezi lety 1918–1944 (území patřilo Rumunsku) a znovu od roku 1989. Rusifikovaný rumunský pravopis přežil v sovětské Moldávii a dodnes se používá v mezinárodně neuznané Podněsterské moldavské republice.

Slovanské písemné památky dnešního Rumunska a Moldavské republiky představují dosud nedostatečně zpracované bohatství, z něhož čerpají badatelé z různých zemí a různých oborů. Stále jsou nacházeny nové příběhy, které byly Rumuny ve *slovanštině* zapsány, analýzy zachovaných textů přispívají k poznání historie řady evropských jazyků. Složitý vývoj koexistence rumunštiny, církevní slovanštiny a dalších místních písemných *slovanštin* v tomto regionu představuje neobyčejně zajímavý příklad prolínání jazyků a kultur, který dosud není dostatečně doceněn a jehož znalost nám může pomoci lépe pochopit vývoj jiných jazyků, ale i dalšího směřování evropských jazyků vůbec.

Výběr digitálních knihoven starých písemných památek z Rumunska a Moldavské republiky

Knihovna Rumunské akademie: <https://medievalia.com.ro/> (celé rukopisy); <http://byzantion.itc.ro/> (ukázky rukopisů); <https://biblacad.ro/galeriiBAR/ex02.html> (listiny vládců rumunsky mluvících zemí).

Rumunské archivy: <http://arhivamedievala.ro/> (listiny).

Rumunská národní knihovna: <http://digitoool.bibnat.ro/R> (mj. staré tisky).

Centrální univerzitní knihovna v Kluži: <https://documente.bcucluj.ro/> (mj. rukopisy a staré tisky).

Národní knihovna Moldavské republiky: <http://www.moldavica.bnrm.md/> (mj. rukopisy a staré tisky).

Výběr bohatě zdobených církevněslovanských rukopisů z dalších knihoven

Bodlejevova knihovna v Oxfordu: Čtveroevangelium mnicha Gavriila (1429):

<https://digital.bodleian.ox.ac.uk/objects/47dff5d9-d2a0-46a9-b28a-44f974aa1861/>.

Rakouská národní knihovna: Čtveroevangelium vojvody Petra Rareše (1534):

<http://data.onb.ac.at/rec/AC14248898>.

Polská národní knihovna: Čtveroevangelium Anastasije Krimkoviče (1614–1617):

<https://polona.pl/item/ewangelia-tetr,MTYzNDE0Mzk/>.

Ruská státní knihovna v Moskvě: Žaltář mnicha Efrosina z kláštera Dobrovět (1667):

<https://lib-fond.ru/lib-rgb/178/f-178-216/>.

Rumunský nápis v cyrilici v Târgoviști (foto V. Knoll)

Oddělení paleoslovenistiky a byzantologie

Paleoslovenistická sekce se zabývá studiem staroslověnského a církevněslovanského jazyka a písemnictví s důrazem na památky pocházející z území dnešní České republiky (velkomoravské období, rané přemyslovské Čechy, činnost Emauzského kláštera v Praze). Výstupy tohoto výzkumu jsou například rozsáhlé staroslověnské slovníky a kritická vydání staroslověnských a církevněslovanských textů. Byzantologická sekce se zaměřuje na výzkum reálií Byzantské (Východořímské) říše, a to zejména z pohledu archeologie, historie a slovansko-byzantských vztahů.

Oddělení slavistické lingvistiky a lexikografie

V rámci tohoto oddělení jsou zkoumány zejména současné slovanské jazyky a nářečí – analyzovány jsou např. z pohledu vývoje slovní zásoby, slovtvorby, syntaxe a jazykového kontaktu. Nejvýznamnějšími lexikografickými výsledky jsou překladové slovníky ruštiny a ukrajinštiny, které jsou částečně zpřístupněny v digitální podobě. Dlouhou tradici má na tomto pracovišti dialektologický výzkum, který se soustředí na jihokarpatská (rusínská) nářečí Slovenska a bývalé Podkarpatské Rusi. Výzkum morfologie a syntaxe se zaměřuje na porovnání tendencí v současných slovanských jazycích.

Oddělení dějin slavistiky a slovanských literatur

Pracoviště se kromě tradičního výzkumu dějin slavistiky soustředí na výzkum slovanských literatur ve 20. a 21. století v evropském kontextu, částečně i s přesahem do českého prostředí. Kromě jednotlivých národních literatur se zabývá i tématy interdisciplinárními, jako např. reflexí politického myšlení v literatuře, traumatickou pamětí totalitních režimů v polské, ruské a německé literatuře nebo obrazem Krymu v ruské literatuře. Důležitou součástí je výzkum ruské meziválečné emigrace a jejího přínosu české vědě a umění.

Církevněslovanská kultura, která rozkvétala ve středověku a raném novověku na území dnešního Rumunska a Moldavské republiky, patří mezi nejoriginálnější „potomky“ cyrilometodějské misie. Jazyk vycházející ze staroslověnštiny zde totiž plnil podobnou roli jako latina v českých zemích. Vzhledem ke specifickým metodám jazykové výuky a míšení různých tradic jsou však projevy této psané kultury jazykově velmi pestré. Studium této pozoruhodné kultury stojící na styku střední, východní a jihovýchodní Evropy nám může pomoci pochopit mechanismy soužití různých kulturních tradic a jazyků ve středověku a raném novověku. Vzhledem k tomu, že právě jazykové a kulturní dějiny jsou základem identity současných evropských národů, objektivní studium podobných kulturních areálů nám pomáhá lépe porozumět současnosti. Tento výzkum je podpořen výzkumným programem *Anatomie evropské společnosti* v rámci Strategie AV 21.

V EDICI VĚDA KOLEM NÁS PŘIPRAVUJEME:

Václav Cílek: **Pravidla krizového chování**

Jan Hasil: **Odhalování minulosti Letenské pláně**

Petr Zacharov: **Tornádo na Moravě**

V EDICI DOSUD VYŠLO:

Michal Křížek: **Abelova cena za matematiku**

J. Dvořáková, D. Hájková, H. Kokešová, L. Merhautová, J. Štofáník,

J. Tomeš, M. Klečacký: **Tradice a současnost masarykovských studií**

Eduard Kejnovský: **Dvanáct milníků genetiky**

Edice Věda kolem nás | Prostory společné paměti
Církevněslovanská kultura v Rumunsku | Vladislav Knoll

Vydalo Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., Nakladatelství Academia. Grafická úprava dle osnovy Jakuba Krče a sazba Serifa. Technická redaktorka Kateřina Sedmíková. Odpovědná redaktorka Petra Královcová. Vydání 1., 2022. Ediční číslo 12971. Tisk **SERIFA**®, s. r. o., Jinonická 80, 158 00 Praha 5.

ISSN 2464-6245

Evidováno MK ČR pod e. č. E 22344

Další svazky získáte na:
www.vedakolemnas.cz | www.academia.cz